

Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza

Numer 15 (20)

Rok II

Data odczytu: 2.6.2004

Data wydania: 2.6.2004

Referent: Edward Wiśniewski

KALINKOWO ZNANE I NIEZNANE

Osiedle to powstało przy trakcie chełmińskim, zapewne w XV wieku, należało do wsi Strzemięcín i było własnością miasta (1588). W 1872 r. Strzemięcín wraz z Kalinkowem przyłączono do miasta Grudziądza. Pochodzenie nazwy miejscowości nie jest znane. Tereny Kalinki, – bo i taką nazwę się spotyka – były słabo zalesione i nieurodzajne.

Historia tego osiedla jest bardzo skąpa: jedyne informację to to, iż w roku 1504 osadzono tu czynszowników, ale niedługo tereny te wyludniły się. W 1624 r. Rada Miasta Grudziądza wydzierżawiła te tereny włościanom z Lubienia na 10 lat. Z jałowej ziemi zbierano tylko chrust na opał, wypłatanie płotów itp. Z kolei w 1662 r. folwark Strzemięcín wraz z Kalinką nabył burmistrz miasta Jerzy Koneibe za 200 florenów rocznego czynszu

W 1788 r., już w zaborze pruskim, nabył Kalinkę burmistrz miasta Genee. W związku z budową „Twierdzy Courbiér” a nastąpiło zasiedlenie terenu napływową ludnością.

W południowo- wschodniej części osiedla, w miejscu obecnego marketu „Biedronka” powstał folwark „Kallinken”, a pod górą strzemięcínską – sady – głównie z winoroślami, tzw. „Weinberg” (Plan Grudziądza z 1796-1802). Do Mniszka zbudowano drogę w latach 1844-1871. Przy tej drodze, około 1880 r. powstało zabudowanie „Rehestelle” (obecnie stacja benzynowa CPN), własność leśnictwa. Droga miała służyć celom nadzorowania lasu i dokarmiania zwierzyny leśnej.

Od strony wschodniej osiedla pobudowano w 1883 r. linię kolejową łączącą Grudziądź z Chełmżą, a później z Toruniem.

Natomiast na skraju południowej części był usytuowany cmentarz katolicki (obecnie ul. Jackowskiego), o powierzchni 2100 m². Cmentarz ten został zlikwidowany w 3 1914 r.

Większa część terenu, to jest od obecnej ul. Bydgoskiej w stronę południową należała do rodziny Schulzów, wraz z cegielnią uruchomioną już w 1822 r., przy drodze wiodącej do folwarku Strzemięcín. Cegielnia ta była zwiastunem rozwijającego się przemysłu ceramicznego..

Głównym inicjatorem rozwoju przemysłu ceramicznego był Martin Schulz, który w późniejszych latach posiadał również cegielnię parową na terenie obecnego „Centrostalu” przy ul. Chełmińskiej 14-20 (plan z 1920 r.). Materiał do produkcji cegły czerpano z pobliskich zasobów gliny nad Wisłą, a po ich wyczerpaniu, sprowadzano glinę kolejką wąskotorową z wyrobiska cegielni z ul. Kalinkowej. Po rozbudowie cegielni na Strzemięcinie, zlikwidowano cegielnię przy ul. Chełmińskiej nr 14-20, a w tym miejscu utworzono tartak parowy, obejmujący teren od Rowu Hermana do obecnego mostu przez Wisłę. Grunt przy ul. Chełmińskiej nr 2-12 zakupiono od Carla Müllera, likwidującego swoją fabrykę „Eisengisserei und Maschinen Fabrik”. Na przełomie XIX i XX w. Na gruntach Ryszarda Schulza, przy ul. Chełmińskiej nr 122 (obecnie myjnia samochodów p. Sadowskiego), powstała również cegielnia założona przez „Zjednoczone Cegielnie” (Vereinigte Ziegelein von Graudenz). Biuro mieściło się przy ul. Toruńskiej 41. Produkowano tam cegłę czerwoną a później białą. Cegielnia ta przetrwała do II wojny światowej. Cały wysiłek w produkcji cegły, Martin i Ryszard Schulzowie skierowali na cegielnię przy ul. Kalinkowej. Wielką pomoc w produkcji okazali właścicielom cegielni członkowie rodziny Bohm (mistrz i technik ceramiczny – ojciec i syn). Później, w latach 1927-1939 cegielnią kierował Franciszek Kruk.

W latach 1905-1911 przy ul. Chełmińskiej nr 107-115, po lewej stronie idąc od strony miasta pobudowano koszary 26

Batalionu Pionierów, a po prawej stronie ulicy (nr 106-112) – w latach 1913-14 – koszary dla 175 pułku piechoty zachodnio –

pomorskiej. Plac ćwiczeń zlokalizowano na Błoniach Nadwiślańskich. Po I wojnie światowej obiekty te zajęło Centrum Wyszkożenia Kawalerii dla Szkoły Podchorążych i jej Rezerwy. Prawą stronę koszar nazwano im. „Księcia Świętopełka”, a lewą – im. Króla Bolesława Śmiałego.

Przez środek Kalinki – od wschodu na zachód biegnie ul. Bydgoska, utworzona w 1897 r., od przejazdu kolejowego – początkowo do ul. Chełmińskiej.

Po prawej stronie ulicy, idąc od ulicy Chełmińskiej, powstały czynszowe domy prywatne (numery parzyste), natomiast po prawej stronie (numery nieparzyste: 1, 3, 5, 7) znajdowały się obiekty stanowiące własność kościoła katolickiego, po dokonaniu zakupu gruntu w 1911 r., od właścicieli cegielni i tartaku – rodziny Schulzów. Pod numerem 1/3 pobudowano „Dom dla Sierot” i w dniu 1.4.1915 r. oddano go do użytku. Zarząd tego domu spoczywa w rękach Kuratorium Oświaty. Na skrzyżowaniu ulic Chełmińskiej i Bydgoskiej zbudowano kościół p. w. „Krzyża Świętego” (nr 7/9). Świątynia ta, w pierwotnym kształcie została poświęcona w dniu 1.10.1916 r.. Stała się ośrodkiem pracy duszpasterskiej dla przyległych dzielnic robotniczych i była kościołem filialnym kościoła św. Mikołaja. Oddzielną, samodzielną parafię erygowano 1.7.1934 r. Proboszczem, został ks. Jan Klunder, zamordowany przez hitlerowców 11.11.1939 r. w rejonie Księżych Gór.

Na początku lat 20-tych XX wieku przedłużono ulicę Bydgoską do ul. Kalinkowej, i po stronie lewej – nieparzystej w 1924 r. Urząd Miasta zbudował 6 bloków mieszkalnych (nr 17-25).

Dnia 21.7.1911 r. nastąpiło uroczyste otwarcie linii tramwajowej nr 2. Jej trasa wiodła z Rynku Zbożowego, ulicami Toruńską i Chełmińską. Przystanek końcowy zlokalizowano początkowo przy ul. Bydgoskiej, a latem 1913 r. przedłużono linię do obecnej ulicy Wiejskiej. Niedaleko od przystanku (nr 125) zbudowano w 1926 r. strzelnicę „Bractwa Kurkowego”(obecnie hotel „Rad” – nr 144).

Na północ od ul. Bydgoskiej teren nazywano w XIX w. „Grünelinde”, – czyli „Zielona lipa” – widocznie musiały tam rosnąć te drzewa.

Na skarpie wiślanej istniał cmentarz ewangelicki. Powierzchnia jego wg danych z 1897 r. wynosiła około 8100 m², założony został przed 1875 r. Po I wojnie światowej cmentarz został przejęty przez kościół wyznania polsko-katolickiego (ks. Hajduk) i administrował nim do 1976 r. Po ekshumacji zwłok teren ten przeznaczono pod budownictwo mieszkaniowe (dwa wieżowce).

Do najważniejszych obiektów w tej części osiedla w okresie międzywojennym należy wymienić:

1. fabrykę kawy, na skarpie – właściciel Kostrzewski,
2. fabrykę chleba – powstała w 1907 r. (obecnie mieści się na tym terenie Ośrodek Zdrowia),
3. fabrykę chemiczną „Pomerania” – obecnie Zakład Szwalniczy przy ul. Chełmińskiej.

W obrębie ulic Bydgoska, Kalinkowa, Brzeźna i Chełmińska powstało od 1968 r. osiedle mieszkaniowe nazwane początkowo „Kalinkowo”, a w związku z obchodami 500 rocznicy urodzin polskiego astronoma Mikołaja Kopernika, w 1973 r. zmieniono nazwę na „Osiedle Kopernik”.

W związku z budową nowych osiedli mieszkaniowych i zwiększaniem się liczby mieszkańców – w latach 1979-85 zbudowano nową świątynię p. w. „Podwyższenia Krzyża Świętego”, na miejscu starej. W latach 1986-1987 dobudowano wolno stojącą 46 metrową wieżę. Kierującym tą budową był ks. prałat Klemens Baumgart.

Wracając do południowej części osiedla, w czasie II wojny światowej pobudowano tzw. szeregowce, - budynki 1 i 2 piętrowe przy ul. Chełmińskiej, Libelta, Tytoniowej itd. Część tych domów budowali żołnierze - jeńcy angielscy, będący w niewoli u Niemców.

Po wojnie wytyczono działki pod zabudowę jednorodzinna – począwszy od ulicy Wiejskiej do ulicy Jackowskiego.

Powstała również Fermentownia Tytoniu, Fabryka Płyt OWT (obecnie mieści się tam „Biedronka”), a dalej na południe usytuowane są działki pracownicze Fabryki Maszyn Rolniczych „Unia” złożone już w 1889 r.